

שיעור עשרים ושניים

ירושת בכור

מראי מקומות: דף קכד ע"א "אין בכור נוטל פי שנים" וכו'; תוספות לדף קכג ע"ב ד"ה היתה מוחכרת; דף קכה ע"ב "אמר רב פפא הלכתא וכו', ורשב"ם שם; דף קכו ע"א "בכור שמיחה" וכו' — רשב"ם, ר"ן ורבנו גרשום שם; דף קכו ע"ב "בכור שמכר קודם חלוקה" וכו' — רשב"ם, תוספות, רי"ף ויד רמה שם; בכורות דף נב ע"ב "ואלו שאין חוזרין ביובל" וכו'; רמב"ם, הלכות נחלות, פרק ג הלכה ד, ומגיד משנה שם; נתיבות המשפט סימן רעח ס"ק א, ט.

"תנו רבנן: הבכור נוטל פי שנים בזרוע ובלחיים ובקיבה ובמקורשין ובשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן. כיצד? הניח להן אביהן פרה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים או שהיתה רועה באפר וילדה, בכור נוטל פי שנים, אבל בנו בתים ונטעו כרמים, אין בכור נוטל פי שנים... מני? רבי היא, דתניא: אין בכור נוטל פי שנים בשבחו נכסים לאחר מיתת אביהן. רבי אומר: אומר אני, בכור נוטל פי שנים בשבחו נכסים לאחר מיתת אביהן, אבל לא בשבחו שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהן... אמר רב פפא: דיקלא ואלים, ארעא ואסיק סרטון, דכו"ע לא פליגי דשקיל, כי פליגי בחפורה והוה שובלי, שלופפי והוה תמרי, דמ"ס שבחא דממילא ומר סבר אישתני". וכן פסק הרמב"ם: "הניח להם פרה מוחכרת או מושכרת או שהיתה רועה באפר וילדה, הבכור נוטל בה ובולדה פי שנים", והוסיף: "אין הבכור נוטל פי שנים בשבחו נכסים לאחר מיתת אביו אלא מעלה אותו השבח בדמים ונותן היתר לפשוט, והוא שישתנו הנכסים כגון כרמל שנעשו שובלים וכפניות שנעשו תמרים, אבל שבחו מחמת

עצמן ולא נשתנו, כגון אילן קטן שגדל ועבה וארץ שהעלתה שרטון, הרי זה נוטל בשבח פי שנים, ואם מחמת הוצאה השביח אינו נוטל". ועל פסקו של הרמב"ם לגבי פרה מושכרת ומוחכרת כתב הראב"ד: "זה המחבר פסק כרבי ואין הלכה כרבי", והשיבו הרב ה"מגיד": "שאם היה רבינו פוסק כרבי היאך יאמר בסמוך, בכרמל שנעשה שבולים וכפניות שנעשו תמרים, שאין הבכור נוטל פי שנים? והלא מפורש בגמרא גבי פלוגתא דרבי ורבנן אמר רב פפא... וא"כ היאך יפסוק כאן כרבי ובסמוך כרבנן? ותמה אני על הר"א אחר שכך היה סבור בכוונת רבינו, מדוע לא השיגו שיש בדבריו סתירה? אלא ודאי דעת רבינו הוא דע"כ לא אוקימנא ההיא ברייתא דפרה כרבי אלא מקמי דאמר רב פפא דבארעא ומסקא שרטון דקלא ואלים אפילו רבנן מודו דשקיל, והוה ס"ד מעיקרא דרבנן פליגי אפילו בשבחא דממילא ולא אשתני, ולהכי אוקימנא הך ברייתא דפרה כרבי, אבל בתר דאמר רב פפא דאפילו רבנן מודו בשבחא דממילא ולא אשתני, ברייתא דפרה אפילו כרבנן אתיא, דשבחא דממילא היא ולא אשתני, זהו דעת רבינו" וכו'. לפי הסברו של ה"מגיד משנה" הרי דבריו של רב פפא הם תשובה לשאלתה הראשונה של הגמרא: מני? אולם מפשט לשון הגמרא אין נראה כן, ויש צורך להבין כיצד אכן ניתן ליישב את הסתירה בדברי הרמב"ם, שדיבר עליה ה"מגיד משנה".

והנה, בדין ירושת השבח כתב הרשב"ם: "אמר רב פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק — בראוי ממש, כגון לירש את אשתו בקבר בנחלה שנפלה לה לאחר מיתה, אתא רב פפא לאשמועינן דלא ירית, דבהא כ"ע מודו דלא ירית כדילפינן מקראי בפרקין דלעיל מדכתיב: 'בגבעת פנחס בנו', דרב הונא לא פליג אלא באחריו וכדפריש ר"א דכל האומר אחריו כאומר מעכשיו דמי, אבל בראוי דפליגי ביה רבי ורבנן כגון חפורה והוי שובלי, שלופפי והווי תמרי, לא אתא לאשמועינן דאין הבעל נוטל, דודאי הבעל נוטל, שהרי כשמתה יורש את כל נכסים שהיתה מוחזקת בהן, וכי גדלי פירי ברשותיה גדלי, דנהי דפליגי רבנן בבכור דהתם היינו טעמא כדאמרן לעיל לתת

לו' מתנה קרייה רחמנא, אבל גבי בעל ליכא למימר הכי, ועוד דאפילו בכור כה"ג דליכא יורש אחר, אלא הוא יורש כל נכסי אביו, הכל מודים שיירש הכל ואפילו שבח הראוי, דהא כי אשבוח ברשותיה אשבוח". לפי הסברו הראשון של הרשב"ם ההבדל בין ירושת בעל לירושת בכור הוא שבבכור הירושה היא "מתנה" ובבעל לא, אולם לפי הסברו השני של הרשב"ם אין למעשה הבדל בין ירושת הבעל לירושת הבכור, וההבדל הוא רק שהבעל הוא יורש יחידי ואילו לבכור יש יורשים נוספים היורשים עמו, אך כאשר הבכור הוא יורש יחידי כותב הרשב"ם שדינו הוא כדין הבעל. ולכאורה לא מובן כיצד תיתכן מציאות שהבכור יהיה בה יורש יחידי ואף על פי כן הוא יירש את חלק הבכורה? הרי כאשר הוא יורש את הירושה כולה, אין הבדל בין חלק הבכורה לחלק הפשיטות. אלא מכאן יש ראיה לדברי האחרונים הסוברים שגם כאשר הבכור הוא יורש יחידי, לוקח הוא חלק אחד בתורת חלק פשיטות וחלק שני בתורת חלק בכורה. ואם כי לכאורה החקירה הזאת של האחרונים, האם הוא נוטל את כל ירושתו בתורת חלק פשיטות או שחלקה הוא חלק בכורה וחלקה הוא חלק פשיטות, היא חקירה מופשטת, אולם האחרונים מביאים לה נפקא מינה לגבי שטר חצי זכר. תקנה קדומה היא שהבת יורשת חצי מחלקו של הזכר, וכאשר ישנו יורש זכר יחידי ישנה נפקא מינה האם הוא מקבל את ירושתו בתורת חלק פשיטות, או שחלק מן הירושה ניתן לו בתורת חלק בכורה. אם כל ירושתו באה לו בתורת חלק פשיטות, הרי הנקבה יורשת חצי מכל חלקו, ואם הוא יורש רק את חצי ירושתו בתורת חלק פשיטות, הרי שהנקבה תקבל רק את חצי חלק פשיטות. ואם כי הרשב"ם כתב את דבריו עוד קודם לתקנת שטר חצי זכר, אולם גם לדבריו ישנה נפקא מינה. הרמב"ן (בהוספותיו לספר המצוות, מצוות לא תעשה יב) סובר, בניגוד לרמב"ם, שמי שמבטל את ירושת הבכור עובר בנוסף לכך שאינו מקיים את העשה, גם על לאו הנלמד מהפסוק "לא יוכל לבכר" וגו'. ולפי דעת הרשב"ם מי שמבטל את ירושתו של בכור יחידי עובר גם הוא על הלאו, שכן גם לבכור יחידי ישנו חלק בכורה. אלא שגם לאחר ההסבר הזה עדיין

קשה מניין לרשב"ם שהבכור הוא כבעל? הרי ניתן לומר שהוא יורש את כל הירושה מכיוון שאין אחר שיירש עמו, ולא מכיוון שהוא כבעל. ולכן נראה להסביר שהרשב"ם סובר כרשב"א שכתב על ההסבר השני "דבכור נמי כהאי גוונא שקיל, אילו היה חנוך בכור ראובן בא לחלוק עם שמעון ולוי בנכסי יעקב הרי הוא נוטל בכל השבח כראובן אביו, שזה אינו נוטל עכשיו מחמת חלק בבורתו, אלא מחמת חלק פשיטתו ופשיטות אביו, וזה פשוט".

אולם לכאורה הספק בשאלה: האם הבכור יורש את השבח? תלוי הוא במחלוקת האם יש לבכור קודם חלוקה או לא. שכן אם יש לו קודם חלוקה, הרי בוודאי שהוא נוטל גם את השבח. ואכן כך מקשה הרמ"ה, שמתוך המשנה "אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ולא בראוי כבמוחזק" וכו' ניתן להבין שאין לבכור קודם חלוקה, וזאת בניגוד למסקנת הגמרא שיש לבכור קודם חלוקה. והוא מתרץ שני תירוצים. התירוץ האחד הוא ש"התם למזכיה בגופיה דממונא קנין גמור... וכי קאמרינן הכא דיש לו לבכור קודם חלוקה, זכותא בעלמא קאמרינן, דההוא זכותא דזכי ליה רחמנא יכיל לזבונה ולמיתבה במתנה קודם חלוקה, ולעולם ההוא לוקח ומקבל מתנה לית להוא זכותא בגוה טפי מיניה, ואכתי לא זכו ביה בממונא זכיה גמורה אלא לאחר חלוקה, ואי אשבוה נכסי מקמי חלוקה לית ליה ללוקח ולמקבל מתנה זכותא בשבחה כל עיקר". והוא מוסיף הסבר נוסף: "ורבואתא מתרצי ליה להאי קושיה הכי, הכא בעיקר ממונא התם בשבחה", אולם הוא מקשה על כך ושואל "דאי זכי בה בחולקיה מעיקר ממונא מקמי חלוקה קנין גמור, כי קא שבח מקמי חלוקה נמי חולקה דנפשיה קא שבח", ולכן הוא מסיק "שמחזורתא כדפרשינן מעיקרא". והנה, דעת ה"רבואתא" היא דעת הרי"ף, אלא שהרי"ף אינו מחלק בין עיקר הממון לשבח, אלא בין עיקר הממון למלווה. אולם לפי הסברו של הרמ"ה החילוק הוא בין עיקר הממון לבין הזכות למכור, והחידוש בדברי הגמרא ש"יש לבכור קודם חלוקה" הוא שיש לבכור זכות למכור את זכויותיו. ברם, הסברו זה של הרמ"ה אינו מובן, שכן

לכאורה הדין שלבכור יש זכות למכור את זכויותיו הוא דין פשוט, ולא מסתבר שבכך נחלקו בגמרא. ונראה להסביר שלדעת הרמ"ה ההוה אמינא של הגמרא הייתה שמכיוון שאין לבכור כל זכות ממשית, אלא רק הזכות שהקנתה לו התורה ליטול בעתיד את חלק הבכורה, אין זו נחשבת לזכות ממשית שניתן למכור אותה, וכפי שמצינו לגבי מכירי כהונה שהגמרא דנה אם יש לכהן זכות במתנות הכהונה כל עוד הוא לא קיבל אותן. וכן הוא הדין לגבי מי שנשבעו לו על התחייבות כספית, שאין לו בה זכויות עד שיקבלנה לידינו. ולכן היה צריך לחדש שהוא יכול למכור את זכויותיו.

והנה, במשמעות דין התורה של ירושת הבכור, האם הוא זכות ממונית ממשית או שאינו אלא התחייבות גרידא, כתב ה"נתיבות": "והא שיכול לסלק עצמו אחר מיתת אביו אף שבדבר דאורייתא לא מהני סילוק היינו משום דהטעם דחלק בכורה הוא בחיוב על היורשים, דרחמנא חייביה להיורשים ליתן מתנה זו להבכור, וראיה לזה מסי' רעז סע' יא במי שנסתפק דאין גובין בלא הרשאה והוא שם מפורש בכ"ב קכו ובלא הרשאה מדחין היורשים לכל אחד. עיין שם. וקשה דהיאך היורשים מצי מדחין הא חלק זה בודאי אינו של היורשים, ואין הספק רק בין שני אלו בחלק זה, והיה לפסוק ביניהם או יחלוקו או יהא מונח, ומה שייכות להיורשים בחלק זה? אלא ודאי דהוא כחיוב שהטילה רחמנא על היורשים לתת לו והוין היורשים כטוענין: אינו יודע אם נתחייבתי לך, משום הכי מצי מדחי" וכו'. ה"נתיבות" כותב שהיה צריך לפסוק ביניהם יחלוקו או יהא מונח, אולם דבריו אינם מובנים, שכן את דין יחלוקו אנו פוסקים רק כאשר החלוקה יכולה להיות אמת, ולא כאשר היא ודאי אינה אמת כפי שזה אצלנו. ואף אם נתרץ ונאמר שהכלל הקובע שדין יחלוקו קיים רק כאשר החלוקה יכולה להיות אמת, אינו אמור אלא כאשר בעלי הדין טוענים טענת ברי, ולא כאשר טענותיהם הם שמא ושמא כפי שזה אצלנו, עדיין יהיה קשה כיצד ניתן לומר כאן יהא מונח? הרי התוספות בבבא מציעא (בדף לו ע"א, ד"ה גזל) אומרים שכאשר אדם

חייב כסף בוודאי לאחד מחמישה, אלא שהוא אינו יודע למי מהם הוא חייב, הרי הוא חייב לתת להם את הכסף — או לכולם ביחד לדעת ר"ט, או לכל אחד ואחד לדעת ר"ע, וזאת בניגוד לדין ברי ושמא, ואם בן במקרה כזה, שהמחזיק יודע בוודאי שהוא חייב לאחד מהם, אין אומרים שיהא מונח אצל המחזיק בו. ואין לתרץ ולומר שבתוספות בבבא מציעא דיברו על שומר וגזלן החייבים מכוח הדין להחזיר את הממון שברשותם, ואילו אצלנו מדובר על בכור שאין על המחזיק בממון חיוב לתת לו את הממון, ולכן אומרים כאן יהא מונח, שהרי גם בבכור פוסקים אנו שיש לבכור קודם חלוקה, ויש חיוב על המחזיק בממון לתת לבכור את המגיע לו. אלא נראה לתרץ שבניגוד לשומר וגזלן, שעליהם מוטל חוב להחזיר את הממון שברשותם מכיוון שהם נטלו אותו, הרי בבכור אין חיוב על המחזיק בממון לתת את הממון אלא כאשר ברור שישנו בכור, אולם כל עוד לא התברר בוודאות שאכן קיים בכור אין מוטל עליו חיוב לתת את הממון, ולכן בבכור יש צורך בהרשאה בכדי ליצור בכור ודאי, ורק לאחר שקיימת הרשאה ניתן לגבות את הממון.

והנה, לגבי דינו של רב אסי ש"בכור שמיחה מיחה", כתב הרשב"ם: "אם מיחה ואמר אל תשביחו חלקי, אלא נחלוק מיד ואשביח אני שני חלקים שלי ואטול כל שבחן, והן נתיאשו מלחלוק והשביחו הנכסים, הרי מיחה בהן ויטול פי שנים, דהא פסקינן לקמן יש לו לבכור פי שנים קודם חלוקה משעה שחפץ לזכות בבכורתו" וכו', ואם כן הוא תולה את דינו של רב אסי בדין שיש לבכור קודם חלוקה, וכן כתב הר"ן. אולם הרמ"ה אינו תולה את שני הדינים האחד בשני, ומשמע שהוא סובר שאין הם תלויים האחד בשני. ובוודאי שלדעת הרי"ף, שסובר שאין לבכור קודם חלוקה אלא בנכס עצמו ולא בשבח, אי אפשר לתלות את שני הדינים האחד בשני, אלא חייבים לומר שעל אף שאין לו קודם חלוקה, מכל מקום הוא יכול למחות. וכן משמע גם מתוך דברי התוספות. התוספות, לגבי הברייתא: "היתה מוכרת או מושכרת ביד אחרים בכור נוטל בה פי שנים", כותבים: "לקמן מוקי

לה כרבי, דלרבנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן, אע"ג דבכור ופשוט שהניח להן אביהן עבד או בהמה טמאה עובד לזה יום אחד ולזה שני ימים, ה"נ אי אמר הבכור או תחלקו או אטול פי שנים בשבח הרשות בידו וכו'. ואם פן משמע שהתוספות סוברים שכל הדיון של הגמרא, אם יש לבכור קודם חלוקה או לא, אינו אלא בשעה שהבכור אינו דורש לחלוק את הנכסים, אך בשעה שהבכור דורש לחלוק את הנכסים — יש לחלקם לכולי עלמא, וגם לדעת הסוברים שאין לבכור קודם חלוקה. אולם למעשה אי אפשר להסביר כך בדעת התוספות, שכן לפי ההסבר הזה יהיה קיים קושי בדעת התוספות. התוספות כותבים מתוך סברה, שאם הבכור אמר: או תחלקו או אטול פי שניים, הרשות בידו. ולכאורה לא מובן מדוע הם אומרים זאת מסברה? הרי הגמרא אומרת בפירוש ש"בכור שמיחה מיחה". אלא על כורחך חייבים להסביר שהתוספות אינם מדברים על המציאות שהגמרא מדברת עליה. הגמרא מדברת על מציאות שבה קיים רק הקרן, והם רוצים להשביחו, ועל כך אומרת הגמרא שאם מיחה — מיחה, וייתכן שאת הדין הזה לומדת הגמרא מתוך כך שיש לבכור קודם חלוקה. אולם התוספות מדברים על מציאות שבה הפרה כבר מוחכרת ומושכרת, והם מחדשים שאפילו באופן כזה יכול הבכור לקבוע חלוקה של הכסף, וזהו דין שונה מדין הגמרא, ועליו לא דיברה הגמרא. הגמרא דיברה רק במציאות שבה הוא מוחה על עצם ההשבחה, ולא על חלוקת הכסף, וכפי שהסביר רבנו גרשום שההבדל בין ענבים שבצרום ובין ענבים שדרכום הוא "שהואיל שהיו משובחין בחיי אביהן ולא דרכום אלא בצרום בלבד ומיחה על הבצירה, בצירה לא חשיב שבח כ"כ אע"פ שטרחו ובצרום שקיל בכורה מענבים מובצרים ואינו מנכה להם כלום הואיל דמיחה וכן נמי בזיתים ומסקום, אבל דרכום שכבר נשתנו שעכשיו הוא יין שטרחו בהן הרבה אע"פ שמיחה אינו נוטל פי שנים ביין". וייתכן שאת דין הגמרא אנו למדים מתוך כך שיש לבכור קודם חלוקה.

אולם ניתן גם לומר שהרי"ף אינו חולק על סברת הרשב"ם, וגם הוא מודה לכך שאת הדין ש"בכור שמיחה – מיחה" אנו למדים מתוך כך שיש לבכור קודם חלוקה. ואם כי הוא סובר שיש לבכור קודם חלוקה רק קרן ולא שבת, אולם רק מכוח זכותו בקרן הוא יכול למחות על השבת. ניתן לומר שהרי"ף סובר שאם לבכור לא הייתה זכות ממונית בקרן, אלא רק התחייבות – כדעת ה"נתיבות" – הוא לא היה יכול למחות על השבת, והוא יכול למחות על השבת רק מכיוון שיש לו זכות ממונית בקרן. ואם כי הוא חולק על הרמ"ה וסובר שזכותו של הבכור היא רק בקרן ולא בשבת, אך מחאה שלו יכולה לפעול גם על השבת, ואם כן גם לדעתו תלויים הדינים האחד בשני.

ברם, אנו מוצאים חידוש בדבריו של הר"ן. לאחר שהר"ן תולה את דין המחאה בכך שיש לבכור קודם חלוקה, הוא כותב: "ונראה לי שזה הוא עיקרו של דבר, שחלק בכורה מתנה קרייה רחמנא, והנותן מתנה ומזכה לו על ידי אחר אין מקבל מתנה זוכה במתנתו עד שישמע ויתרצה בה... ולפי חלק בכורה נמי שהוא כמתנה לא זכה בה בכור עד שיתכוון לזכות בה, ואילו אמר: איני רוצה בה, אבד את זכותו מיד, וזו היא שאמרו שאם אמר: איני נוטל ואיני נותן רשאי, כשם שאמרו במקבל מתנה שאם צווח בשעה ששמע לא קנה, הילכך כל שבת שהשביחו נכסים עד שגלה בדעתו שהוא רוצה לזכות בה הרי הוא של אחרים, אבל מכיון שאמר שהוא רוצה לזכות בה זכה בה ושלו השביח, ומכאן אומר אני שהנותן מתנה לחבירו זוכה לו ע"י אחר והשביח שבחא דממילא כחפר והווי שובלי של חופאי והווי תמרי קודם ששמע מקבל מתנה, הרי השבח של נותן ולא זכה בה מקבל אלא משעה שגלה בדעתו שהוא רוצה לזכות במתנתו וכדאמרינן הכא בבכור" וכו'. הר"ן מחדש שכפי שהבכור אינו זוכה בשבח אלא משעה שהוא מגלה בדעתו שהוא רוצה בו, כך גם כל מקבל מתנה אינו זוכה בשבח אלא משעה שהוא מגלה בדעתו שהוא רוצה בו, אולם בשבח ששבו הנכסים קודם שהוא גילה דעתו שהוא רוצה בו אין הוא זוכה. ולכאורה דבריו תמוהים הם, שהרי הוא זוכה בנכסים הללו מכוח

הקניין הראשון, ואין הוא עושה קניין נוסף לאחר מכן, ואם כן, גם אם המקבל צריך עדיין לגלות בדעתו שהוא רוצה לקבל את המתנה, אולם בשעה שהוא מגלה זאת בדעתו הרי הקניין צריך לחול למפרע, והמקבל צריך לזכות גם בשבח ששבחו הנכסים בזמן שבין ההקנאה של הנותן וגילוי הדעת של המקבל. ואכן כך הקשה ה"נתיבות", ותירץ שדינו של נותן המתנה הוא כדין האומר "מעכשיו ולאחר מיתה", שמקנה את הגוף מעכשיו ואת הפירות לאחר מיתה. אולם תירוצו אינו מובן, שהרי כאשר אדם נותן "מעכשיו ולאחר מיתה" הרי הוא מגלה בדבריו שהוא רוצה שקניין הגוף יחול עכשיו וקניין הפירות לאחר מיתה, אך במתנה רגילה אין גילוי דעת כזה. ואף אם נאמר שגם במתנה רגילה מתכוון הוא לכך, מכיוון שהוא יודע שקבלת המתנה תלויה היא ברצון המקבל לקבלה, אולם בבכור לא ניתן לומר זאת, שהרי נתינת חלק הבכורה אינה תלויה ברצון האחים ובכוונתם, אלא זהו דין שקבעה התורה, וקשה מדוע אין הוא זוכה בשבח אלא בשעה שהוא מגלה בדעתו שהוא רוצה לקבל? הרי יש לבכור קודם חלוקה. ונראה להסביר, שמכיוון שהתורה קראה לירושת הבכור "מתנה", לכן יש לה גדרים רגילים של מתנה, והבכור אינו זוכה בשבח אלא בשעה שהוא מגלה בדעתו שהוא רוצה לקבלה ככל מתנה רגילה, ולא קודם לכן.

ובסיום דבריו כתב הר"ן: "ונראה לי שזו היא שאמרו למעלה: 'מאי טעמא דרבנן? מתנה קרייה רחמנא, מה מתנה עד דמטיא לידיה אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה', ולפי דקדוק הלשון נראה דה"ק מה מתנה לא זכי בה מקבל מתנה עד דמטיא לידיה, כלומר או עד שירצה לזכות בה, אף חלק בכורה כן, ולפיכך שבח שהשביחו נכסים בנתיים הרי הוא של יורשין, שכך הדין בנותן ומקבל מתנה, שאם כדברי ר"ש ז"ל שפירש למעלה עד דאתא לידיה דנותן, לא שייך לשנא ד'עד' וה"ל למימר בעי' דאתא לידיה, ועוד דהאי דלא אתא לידיה דאבוה מ'בכל אשר ימצא לו' ממעייט" וכו'. הר"ן מסביר, כפי שמסבירים רוב הראשונים, שכוונת הגמרא באמרה "עד דמטה לידיה" היא לידיו של

המקבל. אולם הרשב"ם חולק על כך וסובר שהכוונה היא שירושת הבכור צריכה להגיע לידיה של הנותן, שאם לא כן יהיה זה דבר שלא בא לעולם. ואם כן ניתן להסיק מכאן שבירושא רגילה, שאינה של בכור, יכול האב להוריש בקבר גם דברים שלא הגיעו לידיה בחייו. ומכאן יש ראייה ליסוד שאמרנו, לפיו סובר הרשב"ם שהאב יכול להוריש לבניו גם בקבר. וכך גם ניתן להסביר את חידושו של הרמב"ן (בהוספות לספר המצוות, מצוות לא תעשה יב) שהאב עובר על לאו אם גרם לכך שבנו הבכור לא יירש את חלק בכורתו, על אף שהירושא מתבצעת רק לאחר מותו. וראייה לדבר ניתן למצוא בגמרא בבכורות. הגמרא שם אומרת שלדעת רבי מאיר חוזרת הירושא ביובל לאחים, והם חוזרים ומחלקים אותה, והבכור נוטל בה פי שניים. ואם כן, על אף שהאב כבר מת, יכול הוא להוריש לבניו את נחלתו שנית, ולכן הבכור נוטל בה פי שניים.

ועל פי היסוד שאמרנו, ולפיו הדין שהבכור נוטל בשבח תלוי הוא בדין שיש לבכור קודם חלוקה, ניתן להבין גם את שיטת הרמב"ם. הרמב"ם כתב מצד אחד שאם "הניח להם פרה מושכרת או מוחכרת או שהיתה רועה באפר וילדה, הבכור נוטל בה ובולדה פי שנים" כרבי, ומצד שני הוא פסק ש"אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו" וכו' כחכמים, והקשינו שדבריו סותרים הם האחד את השני. אולם על פי היסוד שאמרנו ניתן לתרץ ולומר שהדין של "הניח להם אביהם פרה מושכרת או מוחכרת" וכו', הולך גם לשיטת חכמים, ואם כן לא תהיה כל סתירה בדבר. ניתן להסביר שהגמרא אמרה שהדין של פרה מושכרת ומוחכרת הולך לשיטת רבי רק בהוזה אמינא, שלפיה אין לבכור קודם חלוקה. אולם לפי מסקנת הגמרא, ולפי דברי רב פפא, שיש לבכור קודם חלוקה, מודים גם חכמים שהוא נוטל את השבח, וממילא הברייתא של "הניח להם אביהם" וכו' הולכת גם לשיטתם. הברייתא המחלקת בין דעת רבי לחכמים אינה הולכת אלא לפי הסברה שאין לבכור קודם חלוקה, אולם לפי המסקנה ולפי דברי רב פפא, שיש לבכור קודם חלוקה, גם חכמים

ירושת בכור

מודים שהוא נוטל את השבח, ואם כן פסקו של הרמב"ם לגבי פרה
מושכרת ומוחכרת הולך גם לשיטת חכמים, ואין כל סתירה בדברי
הרמב"ם.